

λων λέξεων ἐν τῇ ὁμιλίᾳ του, ἡ ἐμπειρία αὐτοῦ περὶ τὸ ἐντείνειν βαθμηδὸν τὴν ἐντύπωσιν, ἡ πειστικὴ λογικότης τῆς ἀγορεύσεώς του, ἡ ὀρθοφροσύνη του, τὸ ὑπολανθάνον σατυρικὸν του πνεῦμα, ἡ ἀγχινοιά του καὶ ἡ εὐθυμία τοῦ χαρακτηρισμοῦ του, αἱ ὀρηκτικαὶ ἐξάψεις τῆς περιφρονήσεως καὶ τῆς ἀγανακτήσεώς του, πάντα ταῦτα τὰ χαρίσματα καθιστῶσιν αὐτὸν ἄνδρα ἐξαιρετικόν, αἰρόμενον ὑπὲρ τοὺς ἄλλους εἰς ὕψος ἀπαρμιλλίου ἀξίας. Εἶνε πάντοτε κύριος ἑαυτοῦ καὶ δὲν συνειθίζει νὰ συλῇ τοὺς κλασικοὺς λατίνους συγγραφεῖς ὅπως ἀρυσθῇ ἐξ αὐτῶν ἀχρήστους περικοπὰς. Ἐνίοτε ἀναφέρει τοιαύτην τινά, παραλαμβάνει αὐτὴν ἐκ τῆς ἀγγλικῆς φιλολογίας, ἢ κατὰ βάθος γινώσκει. Αἱ ἀγορεύσεις του περιέχουσιν ἀόριστόν τινα γεῦσιν πουριτανισμοῦ. Ἐνίοτε παραφερόμενος πειράται ν' ἀποκρίψῃ τὴν μετριόπαθειάν του ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς βιαιότητος, ἀλλ' ἡ ἐνάργεια τοῦ λογισμοῦ του ἐπαναφέρει αὐτὸν εἰς ἡπιώτερα μέσα. Πεπροικισμένος δι' ἐξαιρέτου ὀξυδερκείας, γόνιμος εἰς τεχνήματα, ἂν ποτε ἀνελάμβανε νὰ σχηματίσῃ ὑπουργεῖον ἠθέλεν εἶναι τοῦτο ὑπουργεῖον διεξαγωγῆς ὑποθέσεων, αἱ δὲ ἀποδιδόμεναι εἰς αὐτὸν ριζοσπαστικαὶ τάσεις θὰ ἐμετριάζοντο ὑπὸ τῆς θαυμαστῆς αὐτοῦ εὐθυκρίας, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκει πάντοτε τὴν ἀρμόζουσαν εἰς τὴν κατάστασιν λέξιν καὶ τὴν λύσιν πάσης δυσκολίας.

Ὡς ὑπουργὸς ὑπὸ τὸν Γλάδστωνα δὲν διέπρεψε πολὺ, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει περιποιεῖ μὲν τιμὴν εἰς τὸ ὑπουργεῖον οὐτινος μετέχει, ἀλλὰ δὲν εἶνε καὶ τὸ κυριώτατον αὐτοῦ μέλος. Προσῆνεγκον πρὸς αὐτὸν τὸ χαρτοφυλάκιον, διότι ἔχει ἐπιρροὴν καὶ διότι ἐπιβάλλει τὴν γνώμην του εἰς τὴν πολυάριθμον πελατεῖαν του. Πλεῖστα ἔτερχ χαρτοφυλάκια τῷ προσῆνεγκον, πλὴν δὲν αἰσθάνεται ὄρεξιν πολλήν διὰ τὴν ἐξουσίαν. Τινὲς τὸν θεωροῦσιν ὡς δημαγωγὸν καὶ διατείνοντας ὅτι συμπαθεῖ πρὸς τοὺς ἐπαναστατικούς οὐδὲν τούτου ψευδέστερον. Τὸ ὄνομά του συνεδέθη μὲ τὴν κατάργησιν τῶν περὶ σιτηρῶν νόμων (corn Laws) μὲ τὸν ἐκκλησιαστικὸν φόρον (church rates) καὶ μὲ τὴν ἐν Ἰνδίας πολιτικὴν. Ἐμπόδισε τὸν πρὸς τὴν Ἀμερικὴν πόλεμον κανονίσας διὰ διαιτησίας τὸ ζήτημα τῆς «Ἀλαβάμας.» Εἶνε ὑπὲρ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς ὑπὸ τὴν Μάγχαν σήραγγος.

X*

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος συνέβησαν ἐν Λονδίῳ 37 θάνατοι, προσελθόντες ἀποκλειστικῶς ἐκ πείνης.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐν Ἰνδικῇ 1066 ἄνθρωποι ἀπέθανον ἐκ δηγμάτων φαρμακερῶν ὄφρων, καὶ 110 ἐφρονεῦθησαν ὑπὸ τίγρεων.

ΤΙ ΕΙΝΕ Η ΕΥΤΥΧΙΑ ;

(Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε προηγούμενον φύλλον.)

Δὲν ἀρκεῖ ἐν τούτοις νὰ θέσῃ τὰς δυνάμεις του εἰς ἐνέργειαν ὁ ἄνθρωπος ὅπως ἡ εὐτυχής. Πρέπει νὰ θέσῃ αὐτὰς εἰς ἐνέργειαν ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως, ἢ τοῦλάχιστον τὸσον μόνον κώλυμα νὰ αἰσθάνηται ὅσον ἀκριβῶς ἀρκεῖ ὅπως διατηρῇ ἀκμαῖον τὸ συναίσθημα τῆς δραστικότητός του. Ὅταν τὸ δραστικὸν τοῦτο καταπολεμηθῇ ὑπὸ ἐξωτερικῶν αἰτίων, ἢ ὅταν αἱ διάφοροι τῆς ψυχῆς ἡμῶν δυνάμεις συγκρουῶνται πρὸς ἀλλήλας, ἡ ψυχὴ ἀλγεῖ, τὸ δὲ ψυχικὸν τοῦτο ἄλλος, ὅπερ δὲν εἶνε ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν ἡδονήν, εἶνε ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν καθαρὰν καὶ ἀληθῆ εὐτυχίαν. Ἡ ἔλλειψις τῆς ὀδύνης, τουτέστιν ἡ ἀνάπαυλα καὶ ἡ εἰρήνη, εἶνε εἰς πάντας τὸ ἀναγκαῖον συμπλήρωμα εὐτυχούς βίου. Τὴν κατάστασιν ταύτην ἐπιζητοῦσι πάντες ὡς τέρμα τῶν περιπετειῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἐργασίας των. Ἡ εὐτυχία, ἐν τῇ ἀπολύτῃ αὐτῆς ἰδέᾳ, ἀποτελεῖται λοιπὸν ὑπὸ δύο ὄρων· ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τῆς ἐσωτερικῆς δραστηριότητος, τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ὄντος ἡμῶν καθ' ὅλους αὐτοῦ τοὺς βαθμούς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τῆς ἀρμονίας, τῆς ἰσσοροπίας τῶν ἠθικῶν ἡμῶν δυνάμεων· εἶνε μίγμα τι ἐνεργείας καὶ ἡσυχίας, κινήσεως καὶ ἀναπαύσεως. Ἄλλ' ἐκ τῶν δύο τούτων ὄρων ὁ δεύτερος, τουτέστιν ἡ εἰρηνικὴ καὶ ἀρμονικὴ θεραπεία ἀπασῶν τῶν ἐν ἡμῖν ἠθικῶν δυνάμεων δὲν εἶνε τι κατορθωτὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἢ τοῦλάχιστον εἶνε παροδικὴ καὶ λιαν ἀτελής. Κἂν ἔτι ὁ ἄνθρωπος εὕρῃ τὴν ἡσυχίαν ἐν αὐτῷ, θὰ ἴδῃ αὐτὴν καταστρεφόμενῃν ἐκ τῆς συναντήσεως ἐξωτερικῶν αἰτίων. Ἡ τελεία λοιπὸν εὐτυχία εἶνε χίμαιρα ἐπὶ τοῦ κόσμου τούτου· καὶ ἡ μόνη εὐτυχία εἰς ἣν ἐπιτρέπεται ἡμῖν ν' ἀφορώμεν εἶνε ἡ ἐν ἀγῶνι κατακτωμένη, ἐν ᾧ ἡ ἐκ τῆς δράσεως χαρὰ εἶνε ὑπερτέρα τῆς ἐκ τῆς ἀναπαύσεως ἡδονῆς καὶ ἐν ᾧ ἀναγκαιῶς συνυπάρχει καὶ ἡ ὀδύνη. Δυνατὸν μάλιστα, διότι ἡ ὀδύνη εἶνε στενωῶς συνδεδεμένη μετὰ τοῦ ὄντος ἡμῶν, ὅπως ἀναπαύμεν εἰς ὑψηλότερον βαθμὸν τελειότητος καὶ εἰς μεγαλειτέραν κατ' ἀκολουθίαν εὐδαιμονίαν, ν' ἀναγκασθῶμεν νὰ ὑπομείνωμεν περισσοτέρας ὀδύνας, ἐκ τούτου δὲ νὰ ὤμεν ταῦτοχρόνως καὶ εὐτυχέστεροι καὶ δυστυχέστεροι. Ἴσως εἶνε ἀπαραίτητον νὰ συμβαίῃ οὕτω, διότι ἡ δράσις συνεπάγεται πολλάκις τὴν ὀδύνην, καὶ ὅσα μᾶλλον μεγαλύνεται ὁ ἄνθρωπος τόσο εὐρυτέραν παρέχει ἐπιφάνειαν εἰς τὰς ἐκ τῶν ἐξῶ προσβολὰς.

Σύγχρονός τις φιλόσοφος εἶπεν εὐλόγως:

«Ἀδιάφορον ἂν ὁ ἄνθρωπος εἶνε δυστυχῆς ἀρκεῖ νὰ εἶνε μέγας» προσλέγω δὲ ὅτι ἂν ἀνυψωθῇ μέχρι τοῦ μεγαλείου, δὲν εἶνε ἐντελῶς δυστυχῆς. Διότι τοῦτο ἀκριβῶς τὸ μεγαλεῖον εἶνε

εὐτυχία καὶ πηγὴ ἀπολαύσεων. Δύναται τις μάλιστα νὰ εἶπῃ χωρὶς νὰ φανῇ παραδοξολογῶν ὅτι ἡ δυστυχία ἀποτελεῖ μέρος τῆς εὐτυχίας ἂν μᾶς ἀναγκάσῃ νὰ θέσωμεν εἰς ἐνέργειαν τὰς μᾶλλον ἐξαιρέτους καὶ εὐγενεστέρους τῶν ψυχικῶν ἡμῶν δυνάμειων. Τίς θ' ἀπέστεργε τὴν τύχην τῶν μεγίστων ἀνδρῶν καὶ ἂν ἔτι ἔπρεπε νὰ ὑποστῇ ὅσα δυστυχήματα ὑπέστησαν ἐκεῖνοι; Ἄν. λοιπὸν διὰ ν' ἀποφύγωμεν τὴν ὀδύνην, θυσιάζομεν ὅ,τι ἐξαιρετὸν ἔχομεν ἐν ἡμῖν ἂν ἀντὶ νὰ δεχθῶμεν τὰ ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀναπόδραστα τραύματα ἀρκούμεθα εἰς τὴν ἡδέϊαν δουλοπρέπειαν τῆς κτηνώδους ζωῆς· ἂν ἀναλλάσσωμεν ἀντὶ βαναύσων καὶ εὐτελῶν ἀγαθῶν, ἀντὶ τῆς ἀνάδρου ἡσυχίας, τὰ ἀτελεῖ μὲν καὶ δι' ἀγῶνος ἀποκτώμενα, ἀλλ' ἐξαιρετὰ ἀγαθὰ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας, ἂν θυσιάζωμεν αὐτὴν τὴν ἡδονὴν ἐκ φόβου πρὸς τὴν ὀδύνην, ἂν ἀποφεύγωμεν πᾶσαν κίνησιν ὅπως ἀποφύγωμεν πᾶσαν σύγκρουσιν, ἡ στενὴ αὕτη καὶ ἀνεπαρκὴς εὐτυχία εἶνε εὐτυχία ἀρμόζουσα εἰς λίθον καὶ εἰς πτόμα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ τῷ ἀνθρώπῳ προσιδιάζουσα· διότι ὁ ἀπαραίτητος ὅρος τῆς εὐτυχίας τοῦ ἀνθρώπου εἶνε τὸ ζῆν, τὸ δρᾶν.

Ἄληθῶς ὑπάρχει εἶδος τι φιλοσοφίας καλλίστης καὶ εὐγενοῦς, ἣτις συνίσταται εἰς τὴν ἀποφυγὴν τῶν ἀνθρωπίνων θλίψεων διὰ τῆς ὅσον οἶόν τε μεγαλειτέρας ἀποχῆς ἀπὸ τοῦ πραγματικοῦ βίου καὶ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν λατρείαν τῆς αἰωνίου ἀληθείας, τοῦθ' ὅπερ δύναται νὰ συμβῇ διττῶς: διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς εὐσεβείας. Ἄλλ' ἀφ' ἐνός μὲν διὰ τούτου προτιμῶμεν τὰ ἀνώτερα ἀγαθὰ τῶν εὐτελεστέρων, δι' ὅπερ ἀπαιτεῖται ἰκανὴ γενναϊότης, διότι ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ἀγαπᾷ τὴν ἡδονὴν καὶ δὲν θυσιάζει αὐτὴν ἄνευ ἀγῶνος· δευτέρον δὲ ὁ θεωρητικὸς βίος ἔχει ἐπίσης τὰς λύπας αὐτοῦ, ὑψηλοτέρας ἀναμφιβόλως καὶ εὐγενεστέρους, ἀλλ' οὐχ ἥττον πικράς. Ἡ ἐπιστήμη ἔχει τὰς ἀμφιβολίας αὐτῆς, τὰς ἀσφαλείας, τοὺς δισταγμοὺς αὐτῆς καὶ τὰς τραχύτητας, ἡ δ' εὐσέβεια ἔχει τὰς ἀδυναμίας αὐτῆς καὶ τὰς λιποψυχίας καὶ πρὸ πάντων τοὺς τρόμους τῆς. Τέλος ἐπιλέγω ὅτι ὁ θεωρητικὸς βίος δυνατὸν νὰ μὴ εἶνε ἄξιος ἐπιδοκιμασίας, ὅτε ἀπαλλάσσει ἡμᾶς παντὸς πρὸς τοὺς ἄλλους καθήκοντος, καί, ὅπως τύχη τῆς ἡσυχίας τῆς ψυχῆς, ἔστω καὶ ἐν μεγαλοφροσύνῃ, θυσιάζει τὴν φυσικὴν στοργὴν, τὰ δυσχερῆ καθήκοντα, καὶ ἐξ ὑπερβαλλούσης ἀγνότητος ἀπομακρύνεται φιλαύτως τοῦ βίου καὶ τοῦ κόσμου ἐφ' οὗ ἔθνηκεν ἡμᾶς ὁ Θεός.

Καὶ ἄλλος ὅρος εὐδαιμονίας ὑπάρχει ὃν δὲν πρέπει νὰ παραμελῶμεν εἶνε δ' οὗτος ἡ διάρκεια. Εὐτυχία μὴ διαρκούσα εἶνε ἀπλῶς ὄνειρον τῆς εὐτυχίας, ἀλλὰ δὲν εἶνε αὕτη ἡ εὐτυχία. Μήτηρ τις τὸ μειδίαμα μόνον τοῦ τέκνου τῆς ἰδοῦσα καὶ ἀπολέσασα αὐτὸ πρὶν ἀκούσῃ τὴν

θελκτικὴν του λαλιάν, ὑπῆρξεν ἄρα γε εὐτυχὴς ἐκ τῆς ἐφημέρου ταύτης ἡδονῆς; Αἱ δραπέτιδες αὐται τῆς εὐτυχίας σκιαὶ προξενούσι περὶ σότερον ἄλλος ἢ εὐχαρίστησιν. Εἶνε ἀληθές ὅτι ἡ διάρκεια εἶνε σχετικὴ, διότι πάντα ἔχουσι τέλος ἐν τῷ κόσμῳ. Ἄλλὰ δι' ἕκαστον εἶδος ἀγαθῶν προωρισμένον εἰς τὸν ἀνθρωπὸν ὑπάρχει φυσικὴ τις διάρκεια, ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ ἣτις εἶνε, ὡς εἰπεῖν, ἡ κανονικὴ αὐτῆς διάρκεια. Οὕτω, ἐπὶ παραδειγματι, δὲν πρέπει νὰ θλιβῶμεθα διότι φεύγει ἡ νεότης, ἡ διότι μαραίνεται ἡ καλλονή, ἂν καὶ ἡ μὲν καὶ ἡ δὲ διήρκεσαν ὅσον ἔπρεπε κατὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως· ἀλλ' ἐπιτρέπεται νὰ θρηνησῶμεν νεότητα πρόωρος ἐξαφανισθεῖσαν, ὄρωσιν καλλονὴν ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς ἕνεκα δυστυχήματος ἀπολεσθεῖσαν. Τὸ μέτρον λοιπὸν ἐνταῦθα εἶνε ὁ χρόνος ὃν αὐτὴ ἡ φύσις φαίνεται προσείσασα εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἀγαθῶν. Ὡς πρὸς τὰ μὴ ἔχοντα δὲ ὠρισμένην διάρκειαν, οἷα ἡ ἀπόκτησις τοῦ πλούτου ἢ τῆς ἀρετῆς, εἶνε εὐτύχημα ἢ καθ' ὄλον τὸν βίον διατήρησις αὐτῶν καὶ δυστύχημα ἢ πρόωρος ἀπώλεια. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι εὐλόγως ἔλεγον ὅτι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ γινώσκωμεν ἂν τις ἐγένετο εὐτυχῆς, πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἐκ τούτου ἡ ἔλλειψις τῆς ἀσφαλείας τῆς εὐτυχίας, ἀποδεικνύουσα πρὸς ἄλλοις πόσον ἀτελής εἶνε καὶ ἡ μᾶλλον ἐξαιρετὸς τοῦ ἀνθρώπου εὐτυχία, ἀφ' οὗ μόνον μετὰ τὴν παρέλευσιν αὐτῆς ἐννοοῦμεν ὅτι ὑπῆρξε τελεία. Εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἔχει μέσον τὸ ὅπως ἐξασφαλίσῃ ὡς οἶόν τε τὸ μέλλον, προσηλούμενος εἰς τὰ ἥττον σφραγὰ ἀγαθὰ, οἷα εἰσὶν ἡ ἐπιστήμη, ἡ σωφροσύνη, ἡ ἀρετή. Ἄλλὰ πρῶτον μὲν καὶ ταῦτα τ' ἀγαθὰ δὲν εἶνε ἀπηλλαγμένα ἀβεβαιότητος. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι δὲν θὰ στερηθῶμεν τοῦ λογικοῦ ἡμῶν, ὅτι δὲν θὰ ὑποπέσωμεν εἰς πειρασμοὺς ὀλεθρίους εἰς τὴν ἀρετὴν ἡμῶν; ἐκτὸς δὲ τούτου, ἀπὸ τὸν μάλιστα σῶφρονα βίον δὲν πρέπει νὰ ἔλλειπῃ ἡ καρδία ἢ δὲ καρδία οὐδέποτε δύναται νὰ ἦ βεβαία περὶ τῆς αἰωνίας κτήσεως τῶν προσφιλῶν αὐτῇ ἀγαθῶν. Πάντοτε λοιπὸν θὰ μείνῃ μέρος τι ἄγνωστον, καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ μᾶλλον ἀσφαλὴς εὐτυχία θὰ ἔχη τὴν ἀτέλειάν της· ὁ σήμερον ζηλούμενος ἀνθρώπος αὔριον δυνατὸν νὰ ἦ ἀντικείμενον γενικῆς συμπαθείας.

Τέλος ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς εἶνε ἐπίσης εἰς τῶν ὄρων τῆς εὐτυχίας, ἀφ' οὗ ἡ εὐτυχία εἶνε ὡς εἰπεῖν αὐτὴ ἡ ζωὴ. Κατ' ἀκολουθίαν, ἐν ἰσότητι περὶ τὰ ἄλλα, ὁ μακρότερος βίος εἶνε συγχρόνως καὶ ὁ εὐτυχέστερος· καὶ δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς δυστύχημα τὴν πρόωρον κατάπαυσιν τῆς ζωῆς. Προχωρῶ περαιτέρω ἔτι, καὶ λέγω ὅτι ὁ ἀνθρώπος, νοῶν τὴν ἰδέαν διαρκείας ὑπερβαίνουσας ἀπέειρε τὴν μεγαλειτέραν διάρκειαν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, καὶ ἀκουσίως ἔτι

συγκρίνει τὴν μίαν πρὸς τὴν ἄλλην, ἐν τῇ συγκρίσει δὲ ταύτῃ βλέπει τὴν μὲν ὡς μικροσκοπικὸν σημεῖον παρὰ τὴν δέ. Ἄλλ' ἕκαστος ἐμφορούμενος τῆς ἰδέας τῆς αἰωνιότητος θεωρεῖ ἀτελεῖ πᾶσαν εὐδαιμονίαν πεπερασμένην. Ὅπως ἀπολαύση αὐτῆς πλήρως, δεόν νὰ περιορίσῃ τὴν φαντασίαν αὐτοῦ εἰς τὰ ὅρια τοῦ γηίνου βίου· ἀλλ' ἡ καρδιά ἡμῶν καὶ ἡ σκέψις μεταγούσιν ἡμᾶς πρὸς τὴν αἰωνιότητα, ἄλλως τε ὅπως δώσωμεν εἰς τὸν βίον ἡμῶν ὑψηλοτέραν καὶ εὐγενεστέραν σημασίαν πρέπει νὰ ἐνεργῶμεν ὡσεὶ προωρίσθη οὗτος διὰ τὴν αἰωνιότητα. Ἡ ἰδέα λοιπὸν αὕτη ἀναποδράστως παρουσιάζεται εἰς ἡμᾶς, ἀναγκάζουσα νὰ κατανοῶμεν τὴν σμικρότητα τῆς ὑπάρξεώς μας καὶ ἐπομένως θλίβουσα ἡμᾶς. Οὕτω ἡ διάρκεια τοῦ βίου ἡμῶν, ἥτις εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὴν φυσικὴν ἡμῶν ἰδιοσυστασίαν, δὲν εἶνε καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς σκέψεως ἡμῶν καὶ τῆς ψυχῆς. Ὡς ὀργανικὰ ὄντα ἐζήσαμεν ἱκανῶς ἂν διανύσωμεν τὴν μέσσην τοῦ βίου ἡλικίαν, ἀλλ' ὡς νοητικὰ ὄντα συγκρίνοντα τὸ σχετικὸν πρὸς τὸ ἀπόλυτον καὶ ἐνοοῦντα τὴν ἄπειρον αἰωνιότητα ἐζήσαμεν μίαν μόνην ἡμέραν καὶ αἰῶνα ἔτι ζήσαντες, καὶ ἂν ἡ τελευταία ὥρα τοῦ ἐπὶ γῆς βίου ἡμῶν εἶνε συγχρόνως ἡ τελευταία ὥρα τοῦ τελείου ἡμῶν βίου. Οὕτω δὲ τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν δυσαναλόγου οὕτης πρὸς ὅ,τι θεωροῦμεν εἰς εὐλογον διάρκειαν δυνατῆς ὑπάρξεως, τὸ βραχὺ τῆς ζωῆς εἶνε δυστύχημα· καὶ ἐκ τούτου δ' ἔτι ἡ ἐντελεστέρα εὐτυχία εἶνε σικὰ εὐτυχίας, ἂν μὴ ἐπιτρέπεται ἡμῖν νὰ νοησωμέν τι πέραν τοῦ γηίνου βίου.

Συναγόντες λοιπὸν πάσας τὰς ρηθείσας ἰδέας ὀρίζομεν τὴν εὐτυχιαν ὡς «τὴν ἁρμονικὴν καὶ διαρκῆ ἀνάπτυξιν πασῶν ἡμῶν τῶν δυνάμεων ἐν τῇ μάλλον ὑπερόχῳ αὐτῶν ἐνεργείᾳ».

Paul Janet.

K*

ΓΕΩΠΟΝΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ὅτι ἡ γεωργία ὑπῆρξεν ἀνεκαθεν μήτηρ καὶ τροφὸς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀέναντος πάσης οἰκονομικῆς εὐεξίας πηγὴ, εἶνε γνωστὸν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς μὴ ἐπέξελλόντας τὰ ἔπη τοῦ Ἀσκραίου αἰοῦ καὶ τὸν «Οἰκονομικόν» τοῦ Ξενοφῶντος, ἵνα μὴδὲν εἴπωμεν περὶ τῶν «Γεωπονικῶν» τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Ὁ Καβούρ καὶ ὁ Βίσμαρκ, πρὶν πρωταγωνιστήσωσιν ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ διπλωματίᾳ, ἠνδοκίμησαν ἐν τῇ γεωπονικῇ τέχνῃ, ἀμφοτέροι δὲ ὁμολογοῦσιν ὅτι ἀδύνατον νὰ ἀποδειχθῇ τις εὐδόκιμος πολιτικὸς πρὶν ἀποδειχθῇ εὐδόκιμος ἀγρονόμος. Καὶ ἂν μὴ εἶναι ὄλως ἀληθές, δὲν εἶναι ἅμως καὶ ὄλως ἀπίθανον τὸ παρὰ τινος δημοσιολόγου ἐσχάτως λεχθὲν

περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς νοτιοανατολικῆς χερσονήσου. Ἐρωτηθεὶς οὗτος, πότεροι θὰ κατισχύσωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, οἱ βραδεῖς καὶ ἀμβλείς τὸν νοῦν Βούλγαροι, ἢ οἱ ὀξεῖς τὸ πνεῦμα καὶ «ἐξυπνοὶ» Ἕλληνες, ἀπεκρίνατο ἀνενδοιάστως οἱ Βούλγαροι. Διατί; Διότι ἐν μὲν τῇ Βουλγαρίᾳ οὐδὲ ἐλαχίστη γῆς μοῖρα ὑπάρχει ἀγεώργητος, ἐν ᾧ τῆς Ἑλλάδος ἡ πλείστη κείται χέρσος. Σοφώτατα καὶ διδακτικώτατα περὶ γεωργίας παραγγέλματα ἐξήγγειλεν ἐκάστοτε ὁ Καβούρ, καὶ πολιτευόμενος καὶ ἰδιωτεύων. Ἐνια τῶν παραγγέλματων τούτων παρατιθέμεθα ἐνθάδε κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον συνοπτικῶς. «Ἐν τῇ γεωργίᾳ ἐκεῖνος κατ' ἐξοχὴν εὐδοκίμει, ὅστις διέπει καὶ ἐπιβλέπει μόνος τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας». «Ὅτι ἡ ἔλλειψις κεφαλαίων εἶναι ἐκ τῶν κυριωτάτων αἰτιῶν τῆς μικρᾶς ἐπιδόσεως τῆς γεωργίας, γνωστὸν τοῖς πᾶσιν· ἐξετάσατε τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν πασῶν τῶν χωρῶν καὶ θὰ ἴδητε ὅτι ἀπανταχοῦ αἱ γαῖαι εἶναι μείζωνος ἢ ἐλάσσονος τιμῆς ἄξια ἀναλόγως πρὸς τοὺς ἀποφερομένους καρποὺς καὶ ἀναλόγως πρὸς τὴν πληθὺν ἢ τὴν ὀλιγότητα τῶν κεφαλαίων». «Πᾶσα ἐπιχείρησις, τείνουσα εἰς ἀλλοίωσιν τῶν παλαιῶν ἐθίμων τῶν γεωργῶν, προσκόπτει συνήθως εἰς τὴν ἀντίπραξιν τοῦ ὑπὸ πολλῶν προλήψεων ταλαιπωρουμένου ἀγροτικῷ πληθυσμοῦ». «Ἡ ἄμεσος ἀνάμιξις τῆς κυβερνήσεως διὰ συστάσεως βραβείων καὶ ἄλλων χορηγιῶν, εἶναι, κατ' ἐμὴν κρίσιν, βλαβερά· πέποιθα ὅτι οἰαδῆποτε ἀγρονομικῇ ἐπιχείρησις, τυγχάνουσα τῆς κυβερνητικῆς ἐπικουρίας, ἐμπνέει εἰς τοὺς ἀγρότας ὑποψίαν καὶ δυσπιστίαν, οὐδεμίαν δὲ ἐμποιεῖ αὐτοῖς εὐγενῆ παρόρμησιν. Συντελεστικώτεροι πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας εἶναι αἱ ἀγροτικαὶ ἐκθέσεις, δι' ὧν ἔρχονται πρὸς ἀλλήλους εἰς ἐπικοινωνίαν καὶ συνάφειαν οἱ γεωργοὶ πολλῶν δήμων καὶ ἐπαρχιῶν. Τὸ μέγιστον ἐμπόδιον εἰς τὴν προκοπὴν τῆς γεωπονίας ἀποδοτέον κυρίως εἰς τὴν μόνωσιν αὐτῶν τούτων τῶν γεωργῶν, οἵτινες σπανίως διαμείβουσι πρὸς ἀλλήλους τὰς ἰδίας θεωρίας. Πᾶς ἕκαστος γεωργὸς νομίζει ὅτι ποιεῖται χρῆσιν τῆς ἀρίστης καὶ λυσιτελεστάτης μεθόδου. Οὐδένα πώποτε ἀπήνησα ἀγρονόμον, μὴ ἔχοντα τὴν ἰδέαν ὅτι εἶναι ὁ κράτιστος τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀγρονόμων, μὴ κατακρίνοντα δὲ κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον σφοδρῶς τὸν ἑαυτοῦ γείτονα. Ἡ ἀπομόνωσις αὕτη συνεπάγεται τὴν παραπολὺ βραδείαν τῆς γεωργίας πρόσodon κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, ἡ θαυμασία γεωπονικὴ ἐπίδοσις τῶν Ἀγγλῶν ὀφείλεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς ἀπανταχοῦ τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου ἀγροτικὰς ὁμηγύρεις· ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπάρχει ἀπὸ πολλοῦ ἰδρυμένη Γενικὴ Γεωργικὴ Ἐταιρία, ἧς οἱ ἐταῖροι ποιοῦνται ἀπαξ τοῦ ἔτους γενικὴν συνέλευσιν· ἐν πάσῃ βρετανικῇ